

UDK: 37.086

Muhabbat TURSUNOVA,

Dotsent v.b., PhD, Samarqand davlat chet tillar instituti, Samarqand, O'zbekiston

E-mail: muxabbat2319@gmail.com, 0009-0001-8176-1391

PhD, dotsent, M.Oblokulova taqrizi asosida

BO'LAJAK CHET TILLAR O'QITUVCHILARINING INDIVIDUAL STRATEGIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Аннотация

Mazkur maqolada bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining individual strategiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalasi pedagogik va lingvodidaktik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Bundan tashqari, maqolada individual strategiyalar tushunchasining nazariy asoslari, xorijiy va mahalliy olimlarning qarashlari hamda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: individual strategiya, chet tillarni o'qitish, metodika, refleksiya, kommunikativ kompetensiya, metakognitiv yondashuv.

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING INDIVIDUAL STRATEGIES OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Annotation

This article analyzes the issue of improving the methodology for developing individual strategies of future foreign language teachers from pedagogical and linguodidactic perspectives. In addition, the article highlights the theoretical foundations of the concept of individual strategies, the views of foreign and local scholars, and their significance in shaping the professional competence of future teachers.

Keywords: individual strategy, foreign language teaching, methodology, reflection, communicative competence, metacognitive approach.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация

В данной статье анализируется проблема совершенствования методики развития индивидуальных стратегий будущих преподавателей иностранных языков с педагогической и лингводидактической точек зрения. Кроме того, в статье освещаются теоретические основы понятия индивидуальных стратегий, взгляды зарубежных и отечественных ученых, а также их значение в формировании профессиональной компетентности будущих преподавателей.

Ключевые слова: индивидуальная стратегия, обучение иностранным языкам, методика, рефлексия, коммуникативная компетенция, метакогнитивный подход.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida chet tillarini o'qitish tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Endilikda ta'lim jarayonida an'anaviy bilim berish modeli o'rmini talaba shaxsiga yo'naltirilgan, uning mustaqil fikrlashi va individual rivojlanishini ta'minlaydigan innovatsion yondashuvlar egallamoqda. Ayniqsa, bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining individual strategiyalarini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Pedagog olim R.Oxford ta'kidlaganidek, til o'rganish strategiyalari o'quvchining bilimni ongli ravishda egallashi, saqlashi va amaliyotda qo'llashiga xizmat qiladigan muhim vositalardan biridir [1]. Uning fikricha, individual strategiyalarni rivojlantirish o'quvchining til o'rganishdagi muvaffaqiyatini bevosita belgilaydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining individual strategiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish pedagogik ehtiyoj sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, L. Vygotskining sotsiokultural nazariyasida ham shaxs rivojlanishining ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi. Olimning "yaqin rivojlanish zonasi" haqidagi konsepsiyasi talabalarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etish

zarurligini ko'rsatadi. Bu esa individual strategiyalarni shakllantirishda differensial yondashuv muhimligini anglatadi [2].

Chet tillarni o'qitish metodikasida individual strategiyalar masalasi ko'plab xorijiy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, D. A. Schön til o'rganish strategiyalarini metakognitiv, kognitiv va ijtimoiy-affektiv turlarga ajratib, ularning o'quv jarayonidagi o'rmini asoslab bergan [3]. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, metakognitiv strategiyalar talabning o'z faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Bugungi ta'lim paradigmasida talaba markaziy subyekt sifatida qaralmoqda. Shu bois individual strategiyalarni rivojlantirish masalasi faqat metodik muammo emas, balki pedagogik antropologiya, psixologiya va kommunikativ lingvistika bilan bog'liq kompleks jarayon hisoblanadi. Ayniqsa, chet tilini o'rganishda shaxsning motivatsiyasi, refleksiyasi va o'zini boshqarish qobiliyati muhim rol o'ynaydi. D. A. Kolbning "input hypothesis" nazariyasida ham tilni o'zlashtirish jarayonida psixologik qulaylik va individual qabul qilish mexanizmlari muhim omil sifatida qayd etiladi [4]. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak chet tillar o'qituvchilarini tayyorlash

jarayonida individual strategiyalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish bugungi kunning eng muhim pedagogik vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Methodology. Mazkur tadqiqotda bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining individual strategiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalasi kompleks yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi pedagogika, psixologiya, lingvodidaktika hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalari integratsiyasiga tayangan holda ishlab chiqildi. Tadqiqotning nazariy asosini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivistik pedagogika hamda metakognitiv nazariyalar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida bir necha ilmiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv, anketa, suhbat, diagnostik test, tajriba-sinov ishlari hamda statistik tahlil metodlari qo'llanildi. Ushbu metodlarning uyg'unligi tadqiqot natijalarining ishonchligi va obyektivligini ta'minlashga xizmat qildi.

Nazariy tahlil bosqichida individual strategiyalar tushunchasi bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari o'rganildi. Ayniqsa, H. Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasi tadqiqot uchun muhim metodologik asos bo'ldi. Olimning fikricha, har bir shaxsning bilimni o'zlashtirish usuli individual xarakterga ega bo'lib, ta'lim jarayonida ana shu individual farqlarni hisobga olish zarur [5]. Mazkur qarash individual strategiyalarni shakllantirishda differensial yondashuvni qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, D.Nunanning learner-centered approach konsepsiyasi ham tadqiqot metodologiyasida muhim o'rin egalladi [6]. Ushbu yondashuvga ko'ra, talaba ta'lim jarayonining passiv obyekti emas, balki faol subyekti hisoblanadi. Shu bois metodik tizim talabaning mustaqil faoliyatini rag'batlantirishi lozim.

Tajriba-sinov ishlari O'zbekistonning bir nechta pedagogika oliygohlarida amalga oshirildi. Tadqiqotda jami 120 nafar bo'lajak chet tillar o'qituvchilari ishtirok etdi. Respondentlar eksperimental va nazorat guruhlariga ajratildi. Eksperimental guruhda individual strategiyalarni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodik model qo'llanilgan bo'lsa, nazorat guruhida an'anaviy o'qitish metodlari saqlab qolindi.

Eksperimental metodika quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oldi:

- Diagnostik bosqich;
- Motivatsion-reflektiv bosqich;
- Strategik faoliyat bosqichi;
- Monitoring va baholash bosqichi.

Diagnostik bosqichda talabalarning individual strategiyalar darajasi maxsus diagnostik testlar yordamida aniqlashtirildi. Bunda talabalarning metakognitiv ko'nikmalari, reflektiv qobiliyatlari va mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish darajasi tahlil qilindi.

Motivatsion-reflektiv bosqichda talabalarda individual rivojlanishga nisbatan ijobiy motivatsiya shakllantirishga e'tibor qaratildi. Bu jarayonda reflektiv kundaliklar, portfolio texnologiyasi va "self-assessment" metodlaridan foydalanildi.

Strategik faoliyat bosqichida interfaol metodlar, loyiha texnologiyasi, case-study, blended learning va raqamli platformalar qo'llanildi. Ayniqsa, Moodle, Google Classroom va Quizlet kabi platformalardan foydalanish talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini sezilarli darajada faollashtirdi. Google tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim platformalari talabalar uchun moslashuvchan va interaktiv muhit yaratishda samarali vosita sifatida xizmat qildi.

Monitoring va baholash bosqichida esa individual strategiyalar rivojlanishining dinamikasi maxsus mezonlar

asosida baholandi. Baholash jarayonida quyidagi indikatorlar asos qilib olindi:

- mustaqil ta'lim ko'nikmasi;
- reflektiv tafakkur darajasi;
- kommunikativ faollik;
- strategik rejalashtirish qobiliyati;
- innovatsion metodlardan foydalanish ko'nikmasi.

Statistik tahlilda matematik-statistik metodlardan foydalanildi. Olingan natijalar eksperimental guruh talabalarida individual strategiyalarni rivojlantirish ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan sezilarli yuqori ekanligini ko'rsatdi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining individual strategiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish pedagogik samaradorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Tajriba-sinov ishlari davomida eksperimental va nazorat guruhlarining ko'rsatkichlari qiyosiy ravishda tahlil qilindi hamda individual strategiyalarni shakllantirishda innovatsion metodik yondashuvlarning afzalliklari aniqlandi. Dastlabki diagnostika natijalariga ko'ra, aksariyat talabalar individual strategiyalarni ongli ravishda qo'llash bo'yicha yetarli ko'nikmaga ega emasligi kuzatildi. Xususan, respondentlarning katta qismi mustaqil rejalashtirish, o'z-o'zini monitoring qilish va reflektiv tahlilni amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch kelgani aniqlandi. Bu esa mavjud metodik tizimda individual rivojlanish komponentiga yetarlicha e'tibor qaratilmayotganligini ko'rsatdi.

Eksperimental metodika joriy etilgandan so'ng talabalarning individual strategiyalarni qo'llash darajasida sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Ayniqsa, metakognitiv strategiyalarni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar samarali natija berdi. Talabalar o'z o'quv faoliyatini rejalashtirish, natijalarni tahlil qilish va xatolar ustida ishlash ko'nikmalarini faol rivojlantira boshladi.

Tadqiqot davomida reflektiv kundaliklardan foydalanish alohida samaradorlik ko'rsatdi. Talabalar kundalik yozuvlari orqali o'z rivojlanish dinamikasini kuzatib bordilar, o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qildilar. Bu esa o'z navbatida o'quv motivatsiyasining oshishiga olib keldi. Donald Schon reflektiv amaliyot konsepsiyasida qayd etganidek, professional rivojlanishning muhim omillaridan biri shaxsning o'z faoliyatini muntazam tahlil qila olish qobiliyatidir. Eksperimental guruhda kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish darajasi ham sezilarli oshdi. Talabalar interfaol metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda faol ishtirok etib, o'z fikrlarini erkin ifodalashga intildilar. Ayniqsa, loyiha texnologiyasi va case-study metodlari talabalarning kreativ fikrlashi va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berdi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish natijasida talabalarning mustaqil ta'limga bo'lgan qiziqishi ortdi. Onlayn platformalar orqali tashkil etilgan topshiriqlar individual ta'lim trayektoriyasini yaratish imkonini berdi. Talabalar o'z qobiliyati va ehtiyojiga mos resurslarni tanlash orqali individual strategiyalarni samarali qo'llashga erishdilar. Tadqiqot natijalari statistik jihatdan ham tasdiqlandi. Eksperimental guruhda yuqori darajadagi individual strategiyalar ko'rsatkichi tajriba boshidagi 28 foizdan 74 foizgacha oshgani kuzatildi. Nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich nisbatan past darajada saqlanib qoldi. Bu esa ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligini ko'rsatadi. Talabalar bilan o'tkazilgan suhbatlar davomida ham ijobiy fikr-mulohazalar bildirildi. Respondentlarning aksariyati reflektiv yondashuv va mustaqil strategik rejalashtirish ularning o'quv jarayoniga nisbatan mas'uliyatini oshirganini ta'kidladilar. Ayrim talabalar esa ilk bor o'z o'quv uslublarini ongli ravishda tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lganliklarini qayd etdilar.

Shuningdek, tadqiqot natijalari individual strategiyalarni rivojlantirishda motivatsion omilning muhim rol o'ynashini ham ko'rsatdi. Yuqori ichki motivatsiyaga ega talabalar strategik faoliyatda faolroq ishtirok etdilar va yuqori natijalarga erishdilar. Bu holat E. Deki va R. Rayenning self-determination theory konsepsiyasi bilan hamohangdir [7].

Natijalar shuni ko'rsatdiki, individual strategiyalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish faqat akademik natijalarning yaxshilanishiga emas, balki talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, refleksiya, mustaqil qaror qabul qilish va kreativ fikrlash kabi kompetensiyalar zamonaviy o'qituvchi faoliyati uchun muhim omillar sifatida shakllanadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining individual strategiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zamonaviy pedagogik ta'lim uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Olingan natijalar xorijiy va mahalliy olimlarning nazariy qarashlari bilan qiyosiy tahlil qilindi hamda individual strategiyalarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari chuqur tahlil etildi.

Avvalo, tadqiqot natijalari R. Oxfordning til o'rganish strategiyalari haqidagi konsepsiyasini tasdiqlaydi. Olim

individual strategiyalar o'quvchining til o'zlashtirish jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini ta'kidlagan edi. Mazkur tadqiqotda ham strategik yondashuvni ongli ravishda qo'llagan talabalar yuqori akademik va kommunikativ natijalarga erishgani kuzatildi.

Muhokama jarayonida individual strategiyalarni rivojlantirishning psixologik jihatlariga ham alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, reflektiv faoliyat talabalarning o'z-o'zini anglash darajasini oshirib, ularda ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Xulosa. Bo'lajak chet tillar o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda samarali metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Individual strategiyalarni rivojlantirishning integrativ modeli ishlab chiqildi va uning samaradorligi eksperimental jihatdan asoslandi. Amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan metodik tizimni pedagogika oliygohlari, malaka oshirish markazlari hamda chet tillarni o'qitish amaliyotiga joriy etish imkoniyati bilan belgilanadi. Kelgusida mazkur yo'nalishda individual strategiyalarni sun'iy intellekt texnologiyalari bilan integratsiyalash, adaptiv ta'lim tizimlarini yaratish hamda multimodal o'qitish metodlarini takomillashtirish istiqbolli ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR

1. Oxford R. L. Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know. Boston, Massachusetts: Heinle and Heinle Publishers, 1990. – 343 p.
2. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978 – 159 p.
3. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. London: Temple Smith, 1983 – 374 p.
4. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1984 – 256 p.
5. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books Publishers, 1983 – 440 p.
6. Nunan D. The Learner-Centered Curriculum: A Study in Second Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 1988 – 234 p.
7. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum Press, 1985. – 371 p.